

Отже, оцінювання ефективності кредитування інвестиційних проектів має уособлювати інтегральний підхід до аналізу інвестиційних проектів, тобто базуватися на аналізі інформації, одержаній з усіх розглянутих нами напрямків, та здійснюватись комплексно, системно.

ЛІТЕРАТУРА

Кудина Л. И. Оценка эффективности инвестиционных проектов в условиях экономики переходного периода // *Економіка. Фінанси. Право.* — 1998. — № 6. — С. 3—11.

Савчук В. П., Прилипка С. И., Величко Е. Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов: Учеб. пособие. — К.: Абсолют-В: Эльга, 1999. — 304 с.

Беренс В., Хавранек П. М. Руководство по оценке эффективности инвестиций: Пер. с англ. — перераб. и доп. — М.: Интерэксперт: ИНФА-М, 1995. — 528 с.

С. В. БУРЯК, здобувач

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

В умовах, коли ринок довгострокових банківських кредитів майже не виконує своїх функцій протягом останнього десятиліття, порятунком для вітчизняної економіки, яка конче потребує інвестицій, можуть бути інші фінансові інструменти, що досі в Україні застосовувалися в незначних обсягах. Одним з найперспективніших з них є лізинг. Це новий для економіки України метод модернізації основного капіталу підприємств різних форм власності, впровадженням якого можна досягти поживлення підприємницької діяльності, забезпечення процесів економічного оновлення і розширеного відтворення.

Лізинг — це особлива форма інвестиційних проектів, що базується на орендних відносинах, і потребує активної підтримки з боку держави в певні періоди розвитку економіки.

Лізинг за короткий період перетворився з примітивних форм оренди обладнання в гігантську галузь світового господарства. Тому виникає потреба в дослідженні та створенні умов для розвитку лізингових операцій в Україні. На сучасному етапі розвитку важливим для вітчизняної економіки є розвиток лізингових операцій. Це зумовлено низкою особливостей та основних пере-

ваг лізингового бізнесу в періоди загальної нестабільності:

1. Підприємець має змогу одержати потрібне йому обладнання, не сплачуючи відразу повну його вартість. Йому надається необхідне обладнання, а не гарантований кредит, який, як відомо, може використовуватися позичальником не за призначенням. До речі, при банківському кредитуванні більшості підприємств не вдається виконати умову обов'язкової власної участі у фінансуванні проектів у співвідношенні не менше як 30:70 через відсутність вільних власних коштів, які, справді, складно акумулювати в умовах економічної нестабільності.

2. Лізинг, як правило, не потребує застави. Як відомо, підприємства, особливо аграрного сектора, не мають можливості забезпечити банківський кредит високоліквідною майновою заставою в необхідному обсязі. Останнє пояснюється невирішеністю питання власності на землю і вільного її продажу, браком необхідного для застави майна в інвестиційно найактивніших нових приватних і колективних підприємствах малого і середнього бізнесу. Не краща ситуація й на державних і таких, що перебувають у процесі приватизації, підприємствах. Їхнє майно — це, в основному, низьколіквідне, здебільшого застаріле технологічне обладнання, уживані транспортні засоби та нерухомість. Крім того, сама процедура оцінки заставного майна і нотаріального оформлення угод застави в багатьох випадках стала неприйнятною для підприємств-позичальників за строками і вартістю.

Однак, незважаючи на необхідність розвитку лізингу в Україні, законодавча база для його становлення формується в країні занадто повільно. Спочатку лізингові операції регулювалися Законом України «Про оподаткування доходу підприємств» від 28 грудня 1994 р. Згодом сутність лізингових операцій у стислому вигляді була відображена в Положенні НБУ «Про кредитування» від 28 вересня 1995 р. Однак спеціального закону, який би регламентував лізингові відносини, ще не існувало. Певні зміни в лізинговому законодавстві країни відбулися в 1997 р. Адже 22 травня зазначеного року було ухвалено Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств», який замінив вищезгаданий Закон України «Про оподаткування доходу підприємств», а 16 грудня прийнято Закон України «Про лізинг», який нині визначає організаційні та правові засади розвитку лізингових операцій у вітчизняній економіці.

Як зазначають спеціалісти, основні положення Закону України «Про лізинг» відповідають основам теорії лізингу, однак можливості застосування цього документа нині в країні досить обмежені і ті компанії, які ще в 1997 р. могли розвивати свою

лізингову діяльність, сьогодні, після ухвалення закону стоять перед перспективою її згорання. У цьому плані Україна значно відстає від Росії та Білорусії, не кажучи вже про Польщу та Чехію. За рівнем розвитку лізингових взаємовідносин вітчизняна практика перебуває на рівні 1990 р. названих країн. Утрачено багато часу. Так, у Республіці Білорусь перші лізингові установи були створені ще в 1992 р., до появи нормативно-правової бази, необхідної для цієї діяльності. У Білорусії, як і в Російській Федерації, лізинговий бізнес одержав певний розвиток як з точки зору практичного застосування, реального функціонування, так і з погляду його нормативно-правової підтримки на відміну від інших країн колишнього СРСР таких, як Азербайджан, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан. У Росії в другій половині 90-х рр. була розроблена федеральна програма розвитку лізингу на 1996—2000 рр., в якій визначалися напрями державної підтримки лізингового бізнесу в країні, що сприяло зростанню частки лізингу в інвестиціях з 1% у 1996 р. до 25—30% у 2000 р. (до рівня, досягнутого в деяких розвинутих країнах) [1, с. 188]. Обсяг лізингових операцій у Росії в 1996 р. зріс утричі порівняно з попереднім роком і досяг 300 млн дол. Прогнозувалося, що в 1997 р. цей показник зросте до 600 млн дол., що, за умови підтримання такого середньорічного обсягу лізингових угод, дало б змогу Росії піднятися в «європейському табелі про ранги» з 25 на 17 місце, досягнувши рівня Чехії, Данії та Норвегії. Чинне в Росії законодавство дозволяє зменшити за допомогою лізингових схем податкові виплати при отриманні нового технологічного і транспортного устаткування, в чому, зрозуміло, зацікавлені не лише промислові підприємства, а й банки. Адже більшість лізингових компаній, що функціонують в країні, створені банками (хоча, за законодавством, вони можуть здійснювати і прямі лізингові операції). У Польщі 8% фінансування в національну економіку здійснюється шляхом лізингу. І ця частка постійно підвищується, чому сприяє польський уряд, приймаючи відповідні законодавчі акти, що регулюють і стимулюють цей процес [2, с. 46]. Частка лізингових операцій у загальних капіталовкладеннях у Чехії становить 20%. У країнах Прибалтики лізинг так швидко розвинувся, що поширюється навіть на побутові товари широкого вжитку для населення.

В Україні лізингодавцями, згідно із Законом України «Про лізинг», можуть бути суб'єкти підприємницької діяльності, в тому числі банківські або небанківські фінансові установи. Однак за Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 20 березня 1991 р. банки можуть купувати засоби виробництва для їх

передачі в оренду (лізинг) лише за власні кошти. Це, звичайно, з одного боку, зменшує ризикованість банківської діяльності, а з іншого — змушує роль банків у сфері лізингового бізнесу. Тому вони змушені створювати дочірні лізингові структури, яким могли б надавати кредити для придбання устаткування та інших об'єктів лізингу. Згідно з вітчизняним законодавством кредити лізинговій компанії можуть одночасно надавати декілька банків. Але за Законом України «Про лізинг» сума інвестованих кредиторами коштів не може перевищувати 80% вартості лізингового майна.

В Україні лізинговою діяльністю нині займаються «Фінансово-лізинговий дім» банку «Україна» (з 1997 р.), лізингова компанія «Аваль-лізинг», створена банком «Аваль» у 1992 р., та лізингова компанія «Укресім-лізинг» Укресімбанку (1997 р.). Банк «Україна», зокрема, сформував «Програму розвитку нових виробництв», що передбачає його участь у придбанні вітчизняних та іноземних технологій, устаткування, цілісних виробничих комплексів. А його «Фінансово-лізинговий дім» розробив алгоритм здійснення лізингових операцій, урахувавши досвід розвинених країн у цій сфері діяльності. Крім того, ринок лізингу в Україні представлений такими фірмами, як ЗАТ «Укрдержлізинг», компанія «Лізинг-техніка», компанія «Серго-гама-лізинг», «Ханса-лізинг Україна», Українська фінансова лізингова компанія, компанія «Євро-Сиваш», Харківська регіональна лізингова компанія, концерн «Електрон», представництво «Scania», представництво Daf.

Однак обсяги лізингового бізнесу в Україні залишаються незначними. Оскільки вітчизняні дані про обсяг та структуру лізингових операцій у країні майже відсутні, скористаємося інформацією іноземних експертів. Так, Bank of Ireland International Services Ltd. від імені Світового банку дослідив умови розвитку лізингу в Україні і, на жаль, дійшов висновку, що вони є несприятливими. Зокрема, обсяг лізингових операцій в Україні становить близько 100 млн дол. США, з яких лише 10% фінансується за рахунок українського капіталу [3, с. 15]. Незважаючи на те, що за період з початку 1995 р. до кінця 1997 р. обсяг кредитування економіки українськими банками зріс з 3% до 8% від ВВП, він є недостатнім для активного розвитку лізингу, тому що частка довгострокових кредитів залишається незначною. Хоча без розвинутої банківської системи лізинг ніколи не буде розвиватися,

адже банки, якщо не здійснюють прямих лізингових операцій, то активно кредитують, а отже, підтримують дочірні лізингові фірми та незалежні лізингові компанії.

На нашу думку, в Україні є не лише передумови для швидкого розвитку лізингу, а й гостра потреба в його впровадженні. Як відомо, основний капітал на вітчизняних підприємствах спрацьований, на ньому практично неможливо швидко і якісно виготовляти конкурентоздатну продукцію. Нині в країні близько 40% основного капіталу експлуатується понад 20 років, 28% — 10—20 років. Рівень зносу основного капіталу, за даними Державного комітету статистики України, становив у 1997 р. 44,4%, з них у промисловості — 47,8%, сільському господарстві — 37,3%, будівництві — 50,4%, а на деяких вітчизняних підприємствах досягає 70—90%. За підрахунками спеціалістів, обсяг необхідних інвестицій в економіку України становить 40—50 млрд дол. Нині, як уже зазначалося, лізингові операції фінансуються з власних джерел лише на 10 млн дол., решта зазначених операцій — міжнародними постачальниками.

Основною діяльністю вітчизняних лізингових компаній, за умови підтримки з боку держави, має стати фінансовий лізинг.

Ураховуючи це, банки вбачають у застосуванні лізингової схеми фінансування не стільки можливість розширення спектра надання послуг, скільки вихід з нинішньої ситуації з кредитуванням. Вихід цей — у поступовому нарощуванні обсягів лізингових операцій (переважно через дочірні структури, як за кордоном), які витісняють менш надійно забезпечені, а тому ризикованіші інвестиційні кредити. Насамперед банками передбачається використовувати саме фінансовий лізинг. Фактично він є кредитною операцією, що здійснюється в майновій формі з використанням замість застави надійнішого і простішого (якщо оцінювати процедуру стягнення заборгованості) забезпечення у вигляді відстроченого і цільового придбання майна в кредитора (лізингодавця) позичальником (лізингоодержувачем). Однак, на нашу думку, фінансове забезпечення розвитку лізингу має здійснюватися не лише за рахунок приватних коштів національного та іноземного походження, а й за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів. Доцільно створювати державні, регіональні (міжрегіональні), місцеві, галузеві (міжгалузеві) фонди сприяння розвитку лізингу (аналогічно державному лізинговому фонду для технічного переоснащення вітчизняного сільського господарства, створеному згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 1031 від 18 вересня 1997 р.).

Спеціалісти ринку інвестицій, експерти прогнозують у най-

ближчому майбутньому «лізинговий бум» в Україні, хоча цей вид підприємницької діяльності й вважається в країні новим. Однак, щоб досягти пожвавлення у сфері лізингових операцій, необхідно внести певні зміни до Закону України «Про лізинг», який містить неточності, які потребують роз'яснень і коригувань. Зокрема, здивування спеціалістів викликало визначення лізингу, який згідно із вказаним законом є не господарською операцією, а видом підприємницької діяльності. Ця надто широка формула таїть у собі неприємності, яких уже зазнають підприємці України через непосильні податки й інші численні перешкоди. Якщо вони автоматично будуть застосовані і до лізингової діяльності, остання може згорнутися ще на етапі становлення. Не зовсім коректні, на наш погляд, деякі обмеження, зазначені в законі. Так, статтю 2, наприклад, установлюється перелік об'єктів лізингу. Але чи можливо навіть у найширшому переліку передбачити всі ймовірні інтереси клієнтів? Якщо якоїсь послуги або об'єкта підприємницької діяльності в переліку не виявиться, то, виходить, така лізингова операція незаконна? У Законі України «Про лізинг», на жаль, зовсім не відображена проблема сублізингу, що стримує реалізацію міжнародних лізингових проектів. Світовий лізинговий бізнес не може ефективно впроваджуватися в Україні шляхом договорів з вітчизняними лізинговими компаніями, які потім самі могли б бути лізингодавцями за лізинговими об'єктами.

Однак головним недоліком українського законодавства щодо лізингу є те, що основним регулюючим параметром у лізингових угодах встановлено строк амортизації, який і є головним гальмом. У цьому питанні Закон «Про оподаткування прибутку підприємств», згідно з яким оперативний і фінансовий лізинг можуть бути використані на строк, що не перевищує строку їх повної амортизації (ст. 1.18), тобто по суті для фінансового лізингу нижня межа строку є нульовою. Порядок нарахування амортизації згідно із Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» встановлює мінімальний строк договору фінансового лізингу понад п'ять років для третьої групи основного капіталу і близько трьох років — для другої, що ніяк не приваблює лізингодавців: ресурси середньо- та довгострокового кредитування в країні знайти не просто і коштують вони дорого. Навіть застосування прискореної амортизації за встановленою цим законом схемою не рятує становища, оскільки в 1998 р. на нараховані суми амортизації було введено знижуючий коефіцієнт 0,6 (а в 1999 р. й донині — 0,8), що певною мірою подовжує строк лізингу. Унаслідок цього виникає проблема виконання раніше укладених договорів. Недоамортизо-

вану за договором фінансового лізингу вартість лізингового устаткування необхідно згідно із Законом «Про лізинг» викупити. А це — залишкові 40% при виконанні мінімального обсягу лізингу в 60% вартості, і їх викуп для лізингоодержувача стає досить утрудненим. При продовженні відповідного договору мова може йти лише про оперативний лізинг, але й у цьому випадку виникають проблеми захисту лізингодавця.

Є в Законі України «Про лізинг» й інші вади. Так, у ст. 16.2 зазначається «... розмір, спосіб, форма та строки внесення лізингових платежів і умови їх перегляду визначаються в угоді лізингу за узгодженням сторін...», що передбачає: сторони вибирають варіант, який ураховує їх інтереси, фінансовий стан тощо. Проте далі зазначено: «...відповідно до вимог цього Закону та законодавства України». А ці «вимоги» у частині амортизаційних відрахувань зводять нанівець цю можливість і роблять проблематичним укладання самої угоди.

Вважаємо, що доцільно було б дозволити учасникам лізингової угоди самостійно встановлювати її строки і метод нарахування амортизації на об'єкти лізингу.

Інша недоречність, яка існує в чинному законі, полягає в тому, що лізингодавець може відібрати об'єкт лізингу лише в одному випадку — у разі несплати лізингоодержувачем двох чергових платежів. На перший погляд, норма цілком доречна — хто не може сплатити належне, має віддати одержане в кредит майно. Однак законотворці не врахували всіх можливих варіантів фінансового лізингу. Зокрема, сільськогосподарський виробник, який бере в лізинг трактор або комбайн, може сплатити належні платежі лише раз на рік після продажу врожаю. Отже, лізингодавець зможе відібрати у недобросовісного партнера об'єкт лізингу не раніше ніж за два роки.

У Законі України «Про лізинг» не чітко визначено сутність фінансового й оперативного лізингу. З наведених у ньому визначень можна зробити висновок, що угоди на об'єкти лізингу зі строком дії 60—89% від строку повної амортизації можна віднести як до угод фінансового, так і оперативного лізингу. Проте між цими двома видами лізингу є суттєва відмінність. Так, лізингові платежі за умовами угоди фінансового лізингу на відміну від оперативного не оподатковуються ПДВ. Тому доцільно чіткіше визначити в Законі фінансовий і оперативний лізинг, тим паче, що у світовій практиці такий досвід уже є.

Заперечення також викликає положення Закону України «Про податок на додану вартість», згідно з яким операції, пов'язані з увезенням на митну територію України об'єктів за угодою лізин-

гу, не звільняються від ПДВ. Проте саме міжнародні угоди лізингу могли б забезпечити вітчизняним підприємствам придбання справді прогресивної техніки.

Немає в чинному законодавстві України важливих положень щодо використання фінансового лізингу новоствореними підприємствами. Як відомо, новостворені підприємства, як правило, 2—3 роки бувають збитковими, тобто не сплачують податку з прибутку. Якби ж законодавством було передбачено, що новостворені підприємства, які починають свою діяльність із використанням обладнання, одержаного згідно з договором фінансового лізингу, звільняються від сплати податку на прибуток на 2—3 роки, то це активізувало б як створення, так і функціонування таких підприємств і одночасно оживило б роботу вітчизняних товаровиробників.

Отже, законодавцям і виконавчій владі необхідно переглянути Закон України «Про лізинг», усунути всі наявні суперечності і передбачити певні пільги учасникам лізингової угоди (які згодом забезпечать надходження до бюджету завдяки збільшенню доходів підприємств). Іншими словами, для якнайшвидшого впровадження лізингової форми економічних взаємовідносин у вітчизняну практику потрібно створити оптимальні сприятливі умови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ольшаный А. И.* Банковское кредитование: российский и зарубежный опыт / Под ред. Е. Г. Ищенко, В. И. Алексеева. — М.: Русская деловая литература, 1997. — 352 с.
2. *Черевко Г. В., Калитка Г. Б.* Лізинг: реалії, проблеми, перспективи // *Фінанси України*. — 1999. — № 2. — С. 40—46.
3. *Аренда, рассрочка, лизинг* // *Финансовая консультация*. — 1998. — № 18. — С. 12—15.
4. *Моторин Р.* Лізинг у системі національних рахунків // *Цінні папери в Україні*. — 1999. — 16 груд. — С. 20—21.
5. *Савлук М., Сугоняко О.* Що заважає банкум кредитувати реальну економіку // *Вісник НБУ*. — 1999. — № 12. — С. 24—26.